

FABRIEKSMERKEN EN GEDEPONEERDE MODELLEN

GETUIGEN VAN INVENTIVITEIT EN DYNAMISME VAN DE INDUSTRIELE MAATSCHAPPIJ

door Patrick Viaene

Statistisch onderzoek van
fabrieksmerken en
modellen neergelegd op
de griffie van de
Rechtbank van
Koophandel te Gent
tussen 1887 en 1914

Verantwoording en
inleiding

Gedeponeerd merk n° 116 dd.
16.1.1911, aangevraagd door Aline Van
de Velde, echtgenote Joseph Dewaele,
koopvrouw te Schellebelle voor het
schoenmerk 'The Buffalo Shoe'. Hetzelf-
de merk werd, op de affiche weliswaar
in spiegelbeeld, aangeprezen in de Don-
kersteeg te Gent.
(affiche verzameling MIAT en *Recueil
Officiel des Marques de Fabrique et de
Commerce*, verzameling La Fonderie/De
Bronsfabriek, Brussel)

Inventiviteit en vernieu-
wingsdrang zijn noodzake-
lijke voorwaarden voor de dy-
namische ontwikkeling van de
industriële maatschappij. Ie-
dereen in onze maatschappij
kan 'uitvinder' worden, daar-
voor bestaan geen juridische
beperkingen of voorschriften.
De ene uitvinding is de andere
niet. Een uitvinding is geen ab-
soluut, éénduidig begrip.

Omschrijving

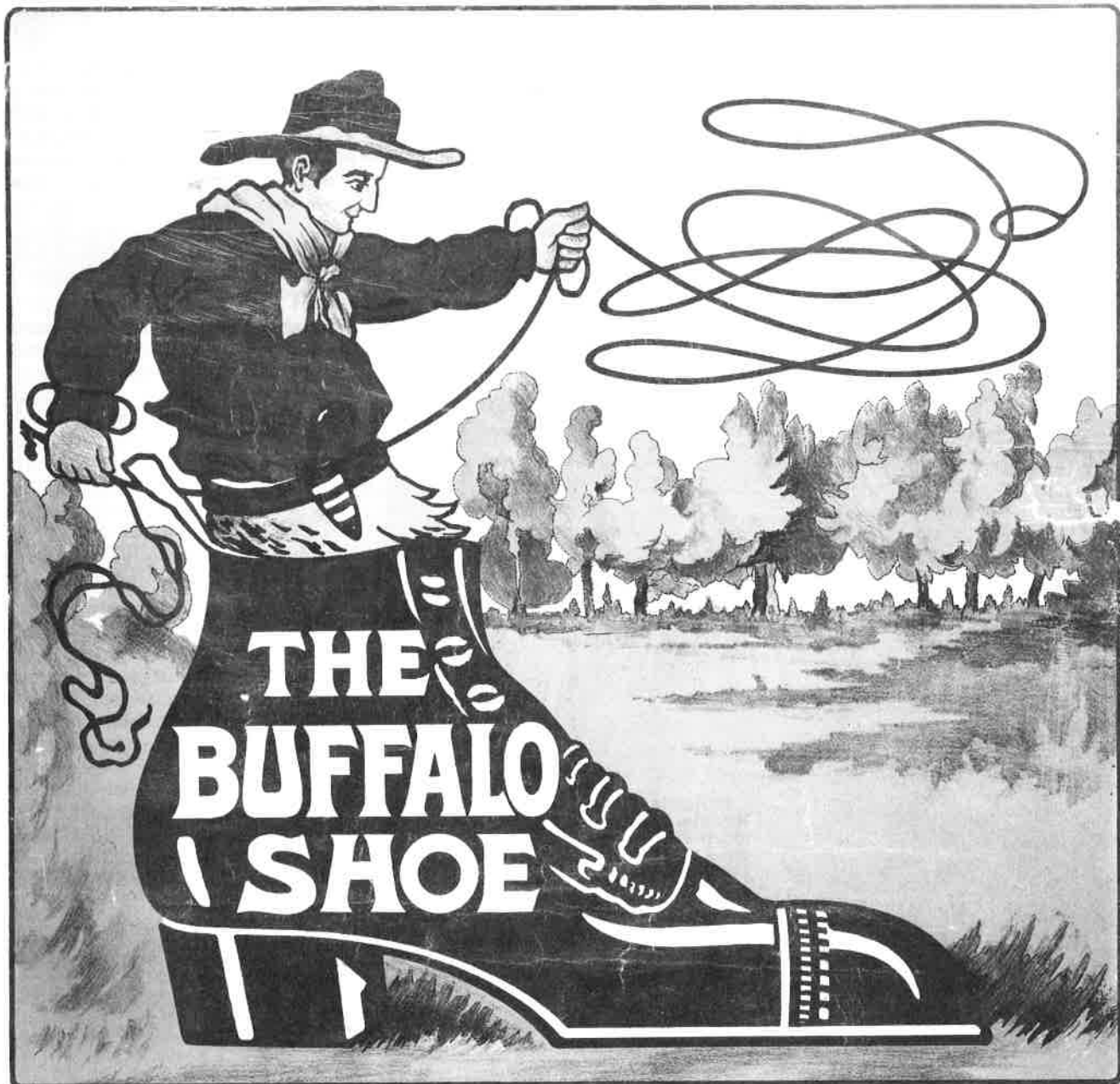
Dit artikel handelt over een
welbepaald, beperkt aspect
van 'het uitvinden', namelijk over
Gentse fabrieksmerken en gede-
poneerde modellen. De bijdrage
kwam tot stand ten gevolge van
een bezoek aan de uitermate boei-
ende tentoonstelling **Honderd
jaar geschiedenis bewaard in do-
zen**, georganiseerd door *La Fon-
derie asbl* te Brussel (1).

Deze tentoonstelling (2) opende
de ogen van het grote publiek voor
het dynamische samenspel tussen
creatie en uitvindingsgenie ener-
zijds, en industriële toepassingen,
ondernemerschap en de dagelijk-
se werkelijkheid anderzijds. De
tentoonstellingscatalogus (3)

geeft een inzicht in deze proble-
matiek en fungeert als wegwijzer
in de complexe wereld der **brevet-
ten** of **octrooien** (dit zijn beschrij-
vingen van een uitvinding, een
soort 'uitvindingsrecepten'), **ge-
deponeerde modellen** (prototy-
pes en originele verpakkingen van
een nieuw produkt) en **gedepo-
neerde merken** (beschermd
merknamen en/of merklogo's, zo-
als die voorkomen op het nieuwe
produkt en/of de verpakking er-
van).

In de bibliotheek ende archief-
sectie van *La Fonderie* worden
interessante registers en jaarboe-
ken bewaard met betrekking tot
de industriële creatie. We vermelden
de jaarboeken *Dessins et mo-
dèles industriels (...)* déposés au-
près des *Conseils des Prud'hommes*
(4), de jaarboeken *Verzameling der
Uitvindingsoctrooien* (5) en de
reeks *Recueil officiel des marques
de fabrique et de commerce* of *Offi-
ciële verzamelingen der fabrieks-
en handelsmerken*.

Laatstgenoemde reeks, die voor
wat betreft de periode 1887 (deel
IV) tot en met 1963 integraal aan-
wezig is in het archief van *La Fon-
derie*, werd omwille van haar con-
tinu karakter en de relatief
eenvoudige verwerkingsmogelijk-
heden van de gegevens die erin
voorkomen, de hoofdbron bij ons
onderzoek over Gentse fabrieks-
merken en gedeponeerde model-
len.

**1 RUE DU
1 PARADIS
1 GAND**

DONKERSTEGE 1

GENT 1

De Officiële verzameling der fabrieks- en handelsmerken, een schatkamer aan informatie over de industriële maatschappij.

Voorstelling van de reeks en methodiek van het onderzoek.

De Officiële verzameling der fabrieks- en handelsmerken bevat alle merken die in België, overeenkomstig de wet van 1 april 1879, op de griffies van de diverse Rechtbanken van Koophandel werden neergelegd. De reeks vangt aan in 1879 en loopt ononderbroken door tot op heden. Ten gevolge van herhaaldelijke wijzigingen van de wetgeving enerzijds, en de vormelijke evolutie in de presentatie en de redactie van de reeks anderzijds, vormt deze bron echter geen monoliet, eenvormig geheel waaruit objectieve, statistische gegevens over lange periodes afleidbaar zijn.

Een zekere vorm van interpretatie van de gegevens is onvermijdelijk.

De onderzochte periode bestrijkt 28 jaar, namelijk van 1 januari 1887 tot 31 december 1914. Dit komt overeen met de verwerking van gegevens uit deel IV (de drie vroegst verschenen delen over de periode 1879-1886 zijn niet aanwezig in de archiefverzameling

van La Fonderie) tot en met deel XXV (jaar 1914). Deel IV bestrijkt de periode van 28 juni 1886 tot 8 december 1888. Gegevens met betrekking tot het jaar 1886 (waarvan slechts een deel van de informatie beschikbaar was) werden niet onderzocht, zodat onze telling en verwerking begint bij het jaar 1887 en eindigt met het jaar 1914, het eerste jaar van wereldoorlog I. Voor wat betreft de periode van 1 januari 1887 tot 31 december 1898 (deel IV tot en met IX) loopt de nummering der gedeponeerde merken en modellen door over meerdere jaargangen per deel (7). Vanaf het jaar 1899 (deel X) worden de gegevens gegroepeerd in één deel per jaar (8). De neerleggingsverslagen zijn chronologisch geordend met een over de jaren heen doorlopende nummering per Rechtbank van Koophandel (met territoriale bevoegdheid over een arrondissement). Daardoor is het mogelijk om bijvoorbeeld voor Gent (arrondissement Gent-Eeklo) een lijst van de neerleggingen op te stellen vanaf fabrieksmerk nr. 74 (het eerste merk dat in 1887 werd neergelegd te Gent) tot nr. 591 (het laatste Gentse merk dat in het jaar 1914 werd neergelegd).

Elk verslag van neerlegging bevat volgende gegevens: een volgnummer (doorlopende nummering per arrondissement), de naam van de persoon en eventueel het bedrijf waarvoor deze optreedt als neerlegger van een merk of een model, de aard van het produkt waarop het merk betrekking heeft, en tenslotte de typografische en iconografische beschrijving van de merknaam, meestal met illustratie onder de vorm van een logo, een tekening of een gravure voorkomend op het etiket of verpakking van het produkt met deze merknaam. Dit illustratiemateriaal vormt een uitzonderlijk rijke bron.

Tot 31 december 1898 worden de neerleggingen op deze wijze beschreven. Vanaf 1899 komt een ander soort van standaardbeschrijving, met vermelding van het nummer, de datum van neerlegging, naam en adres van de indienende persoon en/of firma, illustratie, aard van het produkt en tenslotte een korte of meer uitgebreide beschrijving van de illustratie.

Gedeponoord merk n° 83 dd. 2.9.1887, aangevraagd door de NV 'Napoléon Rinskopf' met zetel te Gent. (Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponoord merk n° 86 dd. 10.10.1887, aangevraagd door Adolphe Rinskopf, gedelegeerd door de NV 'Napoléon Rinskopf' met zetel te Gent, Spiegelstraat 17. (Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponoord merk n° 87 dd. 10.10.1887, aangevraagd door Adolphe Rinskopf, gedelegeerd door de NV 'Napoléon Rinskopf' met zetel te Gent, Spiegelstraat 17. (Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Na elk boekdeel van de Officiële verzameling der fabrieks- en handelsmerken komt een index voor. Deze *Table spéciale des dépôts* vermeldt de namen van de indieners (personen en/of bedrijven) in alfabetische volgorde, gerangschikt volgens de aard van het produkt. Van 1887 tot 1898 worden de produkten onderverdeeld in de volgende acht hoofdgroepen:

1. landbouwprodukten
2. voeding, levensmiddelen
3. ontginnde nijverheid, ruwe en half-afgewerkte produkten
4. chemische, farmaceutische produkten, produkten m.b.t. de hygiëne
5. werktuigen, machines en mechanische procédés
6. meubels en meubilair-toebehoren
7. stoffen, kleren, accessoires
8. produkten m.b.t. zelfstandige en vrije beroepen

Elk van deze groepen wordt nog verder onderverdeeld in een aantal nevencategorieën (59 in totaal). Vanaf 1899 wijzigt de rangschikking van de produkten, die

nu worden onderverdeeld in de volgende negen hoofdgroepen:

- I. landbouwprodukten en ruwe (niet verwerkte) stoffen)
- II. half-afgewerkte produkten
- III. werktuigen, machines, transport
- IV. bouwnijverheid
- V. meubilair en huishoudelijke produkten
- VI. garen, stoffen, tapijten en confectie
- VII. fantasieartikelen
- VIII. voedingsprodukten
- IX. produkten in verband met onderwijs, wetenschap, schone kunsten en varia.

Ook bij deze rangschikking worden de groepen verder onderverdeeld in een aantal subcategorieën (80 in totaal).

De twee categorisering van merken en produkten vergemakkelijken uiteraard de verwerking der gegevens niet. In de volgende grafieken en beschrijvingen ervan werd met dit onderscheid rekening gehouden. De groepen uit de eerste rangschikking worden met arabische cijfers genoemd, deze uit de tweede rangschikking met Romeinse.

Gedeponeerd merk n° 485 dd. 24.3.1911, aangevraagd door de handelaar Gustave Schoofs uit de Klokstraat 23 te Gentbrugge. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 492 dd. 5.5.1911, aangevraagd door de fabrikant Ferdinand Thiery wonende op de Sint-Kwintensberg 67 te Gent, voor fotografische produkten. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 505 dd. 18.8.1911, aangevraagd door de fabrikant Emile Schultze wonende op de Muinkkaai 24 te Gent voor zijn verlichtingsapparatuur. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Vaststellingen na verwerking van het gegevensbestand omtrent Gentse fabrieks- en handelsmerken

Tussen 1887 en 1914 worden op de griffie van de Rechtbank van Koophandel te Gent 517 merken gedeponeerd, wat overeenkomt met een gemiddelde van 18,5 per jaar (zie grafiek 1). Er kan gesteld worden dat het aantal nieuwe produkten per jaar gaandeweg toeneemt, vooral vanaf 1905. Tijdens het piekjaar 1909 worden te Gent 44 modellen gedeponeerd. Vanaf 1911 loopt het aantal sterk terug. Uit grofmazige steekproeven met betrekking tot de volgende jaren blijkt dat het aantal gedeponeerde modellen te Gent (maar ook in alle andere regio's) wellicht onder invloed van de nakende eerste wereldoorlog sterk terugloopt. Ons vermoeden dat de Wereldtentoonstelling van 1913 te Gent een invloed zou gehad hebben op het aantal neerleggingen werd niet bewaarheid.

Bij het doornemen der jaarboeken met fabrieks- en handelsmerken bleek dat het globale aantal neerleggingen te Gent beduidend lager is dan voor andere arrondissementen met steden van vergelijkbare grootte en zelfs voor kleinere steden. Een andere vaststelling is dat het leeuwenaandeel van de modellen neergelegd werd te Brussel. Heel wat modellen werden er neergelegd door vertegenwoordigers of filiaalhouders van buitenlandse bedrijven. Dit geldt in mindere mate ook voor de neerleggingen op de grif-

Gedeponeerd merk n° 493 dd. 12.5.1911, aangevraagd door de firma *Jean Beyls ainé et fils*, Pekelharingstraat 49 te Gent, voor sigaren. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

fie van de **Rechtbank van Koophandel** te Antwerpen, maar dit is slechts zelden het geval voor de andere regio's. Een verklaring voor het relatief geringe aantal te Gent gedeponeerde merken en modellen is echter niet eenduidig te geven. Een deel van een mogelijke verklaring kan gevonden worden door het onderzoek van de aard van de te Gent gedeponeerde modellen. Uit grafiek 1 blijkt dat voor de periode 1887-1898 duidelijk het overwicht van de categorieën 1 (landbouwprodukten, vooral tabak en tabaksverwerking en rookartikelen), 2 (voeding, met nadruk op luxe-artikelen en genotsmiddelen zoals alcoholische dranken) en 4 (onderhoudsprodukten, geneesmiddelen en parfumerie-artikelen).

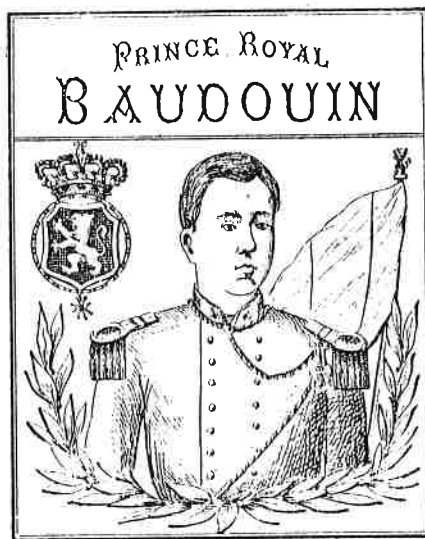
Deze trend zet zich nog sterker door in de periode 1899-1914 (zie vooral categorieën VII en VIII). Grafiek 2 toont aan dat tabak en rookartikelen (tot 1898 categorie 1.1, erna VIII.68) een belangrijk aandeel in het totale aantal produkten innemen.

Gedeponeerd merk n° 80 dd. 30.6.1887, aangevraagd door *Pierre Vandercruyssen-Van Dommele*, tabaksfabrikant te Deinze. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 499 dd. 19.7.1911, aangevraagd door de firma *F. J. Beyls et frère*, Papegaaistraat 6 te Gent, voor sigaren en cigarillos. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 85 dd. 3.10.1887, aangevraagd door *Desiré Baetslé-Van Bambrugge*, sigarenfabrikant in de Keltvest 26 te Gent. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 81 dd. 9.6.1887, aangevraagd door *Desiré Baetslé-Van Bambrugge*, sigarenfabrikant te Gent. (*Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce*, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 506 dd.
28.8.1911, aangevraagd door de particulier Franz Vergauwen uit Scheldewindeke voor het mineraal water Rex.
(Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 509 dd.
23.10.1911, aangevraagd door Odile Van Hecke, Marie Van Hecke, Marguerite Van Hecke & Georges Van Hecke uit Dikkelvenne, voor het spuitwater Reina.
(Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

Gedeponeerd merk n° 488 dd.
20.4.1911, aangevraagd door de handelaar Henri Wauters, Albertlaan 1 te Gent.
(Recueil Officiel des Marques de Fabrique et de Commerce, verzameling La Fonderie/De Bronsfabriek, Brussel)

De **vindingsrijkheid** en het dynamisme van de industrie op het vlak van de nieuwe merken en producten en verpakkingen is dus het grootst op het vlak van de zogenaamde 'genotsmiddelen', de luxeproducten, die in de detailhandel verkocht worden. Dit is niet verwonderlijk en verklaart enigszins het reusachtig aantal nieuwe merken in deze sectoren die te Brussel, rond 1900 één van de meest mondaine grootsteden van Europa, gedeponeerd worden. Ook te Brussel is er bij de nieuwe producten een duidelijk overwicht op het gebied van de parfumerie-artikelen, de 'geestrijke' dranken en allerlei fantasie-artikelen.

Een andere vaststelling, die rechtstreeks verband houdt met het belang van de luxe-artikelen, is dat de producten die voorkomen in de *Officiële verzameling der fabrieks- en handelsmerken* geen representatieve staalkaart bieden van de industriële activiteiten die dominant en representatief zijn in de verschillende Belgische regio's. Dit is duidelijk wanneer men grafiek 3 beschouwt: in de Gentse regio waar tijdens de onderzochte periode de textielnijverheid en alles wat daarmee in verband staat dé belangrijkste industrietak is en een sleutelpositie inneemt, is het aantal van de gedeponeerde modellen op het vlak van de textiel (categorie 7 en VI) gering.

De aard van de gedeponeerde modellen weerspiegelen dus niet zozeer de activiteit van een bepaalde regio op het vlak van de primaire en secundaire industrie-sectoren, maar eerder vraag en aanbod van de detailhandel, de distributiesector en de smaak van de gebruikers.

De registers met gedeponeerde merken en modellen leren ons bovendien welke ondernemers op lokaal vlak actief waren op het gebied van de invoering van nieuwe artikelen of van de verwerving van de rechten voor de distributie van buitenlandse producten. Namen die voor Gent vaak verschijnen (zie grafiek 4) zijn onder meer Napoleon Rinskopf (onderhoudsproducten) en V. Moreels (Guano, kunstmeststoffen).

Ook in verband met de productie van ultramarijn blauw, kleurstoffen en -pigmenten werden te Gent (vooral in de tweede helft van de onderzochte periode) heel wat modellen gedeponeerd. Hier vinden we regelmatig namen terug als Gustave Schoofs (o.m. te

Gentbrugge), de SA L'Ultramarine (Melle), de Firma Edmond Block (Gentbrugge) en de SA pour la fabrication du bleu d'outré-mer (Sint-Amandsberg).

Tenslotte nog een woord over de vorm van de gedeponeerde merken en modellen.

Er werd reeds aangestipt dat de modellen in de eerste plaats inspeelden op de smaak van het publiek dat de nieuwe produkten kocht, m.a.w. met de afzetmogelijkheden van de nieuwe produkten. Typografisch weerspiegelen de merknamen de stijl en het kunstklimaat van de periodes waarin ze voorkomen. Vooral de Art-Nouveaustijl laat vanaf ca. 1900 (zij het in mindere mate en een paar jaar later dan Brussel) zijn invloed gelden, ook wat betreft de vormgeving van de tekeningen die in de meeste gevallen onafscheidelijk bij de merknaam behoren: de ploeg op de guanozakken van SA Moreels, de snoek op de etiketten van de drukinkt-flessen van het bedrijf Snoeck, de

kroon op de verpakkingen van de SA Clouterie et Tréfilerie des Flandres te Gentbrugge, de rokende Turkse man op de tabak-puntzakken van ondernemer A. Vander Cruyssen te Nevele, enzovoort.

Vanuit iconografisch standpunt biedt de Officiële verzameling der fabrieks- en handelsmerken dus een schat aan informatie die al te weinig bekend is. Een grondiger onderzoek van deze en aanverwante bronnen zou dan ook wenselijk zijn en een nieuwe benadering betekenen voor de studie van het roerend industrieel erfgoed.

Voetnoten

1. **La Fonderie** is een museum, archief en documentatiecentrum van de industriële en sociale geschiedenis van de Brusselse regio.

2. Deze tentoonstelling had plaats in het **Anspachcentrum** te Brussel van 26 april tot 13 mei 1989.

3. **Wat een cachet! 100 jaar industriële modellen gedeponeerd te Brussel**, Brussel 1989. Verkrijgbaar o.m. in **La Fonderie**, Ransfortstraat 27 te 1080 Brussel.

4. In het archief van **La Fonderie** beschikt men over de volgende jaargangen: 1885 (nr. 1 tot 27) tot en met 1896 (nr. 739-851), 1907 (nr. 1751-1847), 1937 (nr. 7688-7984) tot en met het jaar 1960.

5. **Verzameling der uitvindersoctrooien (Recueil des brevets d'inventions)** uitgave van het Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel, Dienst voor de Handels- en Nijverheidseigendommen, Brussel. Het fonds van **La Fonderie** bestaat uit de jaarboeken van 1923, 1924, 1926, 1927, 1931 tot 1933, 1935, 1936, 1946 tot 1962.

6. We danken **La Fonderie** en in het bijzonder de heer Guido Vanderhulst en mevrouw Catherine Massange voor de oriënterende gesprekken en de praktische hulp.

7. Deel IV : 28/06/1886 tot 8/12/1888

Deel V : 8/12/1888 tot 2/06/1891

Deel VI : 3/06/1891 tot 31/08/1893

Deel VII : 1/09/1893 tot 14/09/1895

Deel VIII : 15/09/1895 tot 18/03/1897

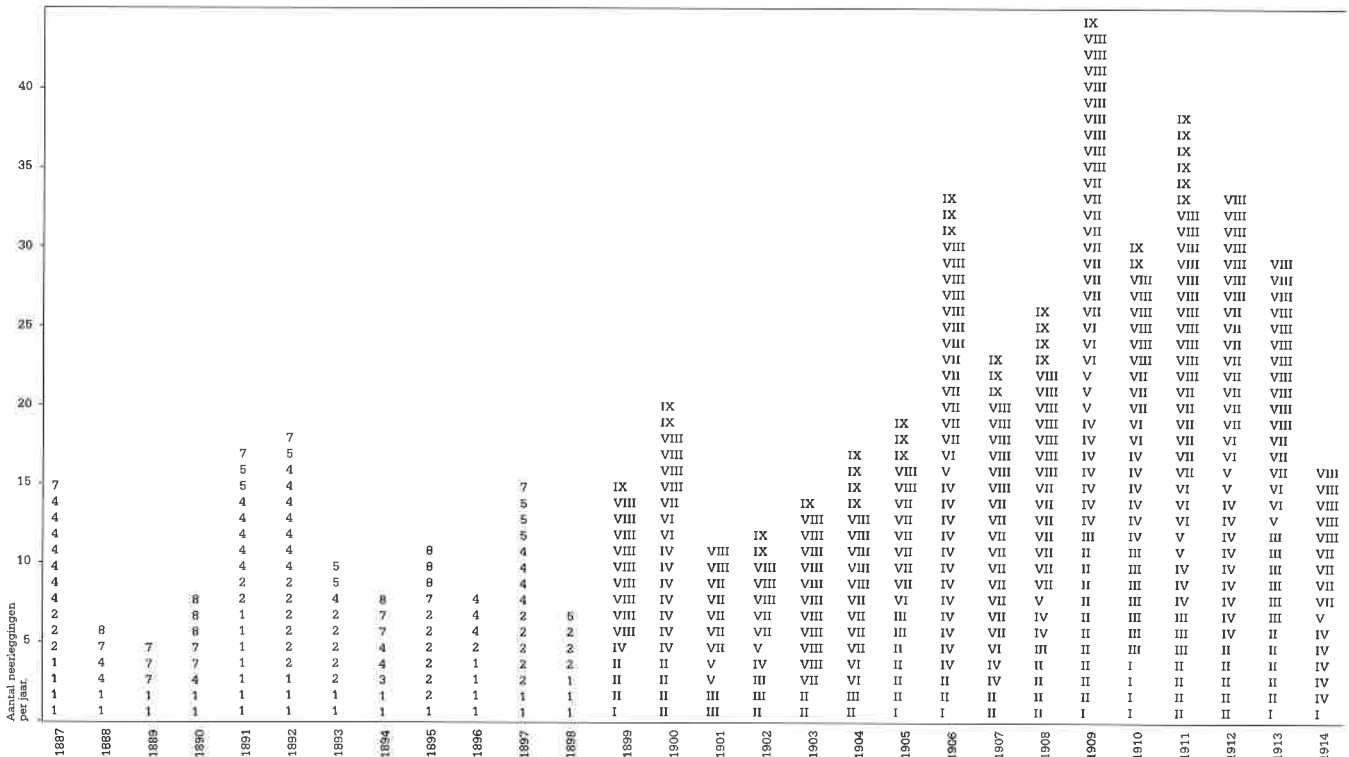
Deel IX : 19/03/1897 tot 31/12/1898

8. Deel X komt overeen met het jaar 1899, deel XI met 1900, deel XII 1901, XIII 1902, XIV 1903, XV 1904, XVI 1905, XVII 1906, XVIII 1907, XIX 1908, XX 1909, XXI 1910, XXII 1911, XXIII 1912, XXIV 1913, XXV 1914.

GRAFIEK I

Aantal gedeponeerde merken en modellen (per aard van de produkten) neergelegd tussen 1887 en 1914 op de griffie van de Rechtbank van Koophandel te Gent.

Bron: Officiële verzameling van fabrieks- en handelsmerken, Brussel 1887-1914

GRAFIEK II

Aantal fabrieksmerken en gedeponeerde modellen met betrekking tot tabak- en rookartikelen (T), alcoholische dranken (D), tussen 1887 en 1914 neergelegd op de griffie van de Rechtbank van Koophandel te Gent.

1887	D	T	T	T	D						
1888	T	T									
1889	T	T									
1890	T	T									
1891	T	T	D	T	T	T					
1892	D	T	D	T							
1893	T	T									
1894	T	T									
1895	D	D	D	D	D						
1896	T	T									
1897	T	T									
1898	T	D	T	T							
1899	D	D	D	D							
1900	T	D	D								
1901	D	T	T	T	T	T	D				
1902	D	T	T	D							
1903	D	D	D	D	D	D	T	D	D	D	
1904	D	T	D	T	D	T	T				
1905	T	T	T	T	T	T					
1906	T	D	D	T	T	T	T	T	D		
1907	T	D	T	T	T	T	T	T	D	T	T
1908	T	D	T	T	T	T	T	T			
1909	T	T	T	T	D	T	T	T	T	D	
1910	T	T	T	D	D						
1911	T	T	D	D	T	D	T	T	T		
1912	T	T	D	T	T	T	T	T			
1913	D	D	D	T	D	D	T	D	T		
1914	T	T	D								
aantal	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

GRAFIEK III

Aantal fabrieksmerken en gedeponeerde modellen door de Société Napoléon RINSKOPF (R) en de Société G. en V. MOREELS, tussen 1887 en 1914 neergelegd op de griffie van de Rechtbank van Koophandel te Gent.

1887	R	R	R	M							
1888	M	M									
1889											
1890											
1891	R	R	R	M	M						
1892	R										
1893											
1894											
1895											
1896	M	M									
1897											
1898											
1899	R	R									
1900	R	R	R	R	R						
1901											
1902	R	M	M								
1903											
1904											
1905											
1906	R	M									
1907											
1908	R	M	M								
1909	R	R	R	R	M	M					
1910	R	R									
1911											
1912	R	R									
1913											
1914	R	R	R								
aantal	1	2	3	4	5	6					

(bij GRAFIEK I) Lijst van de soorten produkten

I, 1887-1898

1 (1-4)

Agriculture

2 (1-7)

Produits alimentaires

3 (1-4)

Industrie extractives, produits bruts et ouvriés

4 (1-4)

Produits chimiques, pharmaceutiques hygiéniques

5 (1-15)

Outillage et procédés des industries mécaniques

6 (1-9)

Mobilier et accessoires vêtements

7 (1-6)

Tissus, vêtements et accessoires

8 (1-10)

Arts Libéraux

II, 1899-1914

I (1-7)

Produits agricoles, matières brutes à ouvrier

II (8-15)

Matières à demi élaborées

III (16-28)

Outillages, machinerie, transport

IV (29-35)

construction

V (36-43)

mobilier, articles de ménage

VI (44-55)

fil, tissus, tentures, vêtements

VII (56-60)

articles de Fantaisie

VIII (61-71)

alimentation

IX (72-80)

enseignement, sciences, Beau-Arts, divers

Hoofdgroepen Nevencategorieën

Hoofdgroepen Nevencategorieën